

Dr. Wilkens's Sociologi.

Samfundslegemets Grundlove. Et Grundrids af Sociologien. Af Dr. C. Wilkens. Kbhvn. Otto B. Wroblewskys Forlag. 1881. (330 S.)

Anm. af cand. mag. & polit. C. Krebs.

Det vil være de Fleste bekjendt, at den Videnskab, der i Almindelighed kaldes Sociologien, gaar ud paa at give en Skildring af Samfundet og søge de almindelige Love, som lede dets Udvikling. Den Titel, som Dr. Wilkens har givet sin Bog, er derfor meget betegnende.

At Sociologien maa have en stor Interesse og Betydning, kan vel ingen betvivle; naar de forskjellige Forfattere paa dette Omraade dog som oftest anvende en Del Tid paa at hævde Vigtigheden af deres Videnskab, er dette maaske noget overflødigt, men i alt Fald meget undskyldeligt.

Da ogsaa Dr. Wilkens gaar nærmere ind herpaa, skal jeg tillade mig at gjøre et Par Bemærkninger om den Rolle, som han og andre mene, at Sociologien vil komme til at spille.

Det er meget almindeligt, at Forfattere, der hævde den formelle Logiks Betydning, navnlig lægge Vægt paa, at man af den lærer Methoderne for rigtig Slutning og ved Hjælp heraf sættes i Stand til at slutte bedre. Nu er det sikkert nok, at man kan udvikle sine logiske Evner

ved at studere formel Logik lige saa vel som ved at studere enhver anden Videnskab. Men den formelle Logiks særegne Betydning maa dog søges i, at den viser den Fremgangsmaade, den menneskelige Tænkning følger, da faktisk ingen anvender dens Skemaer for at undersøge, om han har tænkt rigtigt.

En lignende Misforstaaelse som med Hensyn til Logiken synes at gjøre sig gjældende med Hensyn til Sociologien. Den skal for Statsmanden efter Forf. Mening «afgive de ledende videnskabeligt begrundede Grundsætninger for den praktiske Kunst». At nu Studiet af Sociologien, navnlig naar den en Gang faar en større Udvikling, vil kunne bidrage til at udvikle Evnen til at bedømme politiske Forhold, er der ingen Grund til at betvivle. For saa vidt kan den faa en sideordnet Stilling med Historien, Økonomien osv.; men at Sociologiens Grundsætninger nogensinde skulde blive saa konkrete, at de direkte kunde anvendes af den, der ikke i Forvejen ved sit Kjendskab til de ovennævnte Videnskaber paa den ene Side og de praktiske Forhold paa den anden Side var i Stand til at anvende dem ubevidst, kan næppe antages. At godtgjøre dette kan være noget vanskeligt; men Enhver, som har gjennemlæst Forfatterens Bog, vil vistnok se, at der intetsteds af Principerne fremgaar noget, som kan give Bidrag til Løsning af Nutidens praktiske Spørgsmaal og som ikke i umindelige Tider har været anvendt af alle fornuftige Mennesker, der have givet sig af med politiske Forhold. Men fordi man ikke kan paavise en Videnskabs direkte Formaal og Nytte, følger det ikke, at den skulde miste sin Betydning. Ingen nægter Historien dens Betydning, fordi den ikke har noget paaviseligt Formaal udenfor sig selv.

For nu at komme til selve Videnskaben og da navnlig som Dr. Wilkens behandler den, da synes det at være tvivlsomt, om den ikke er begyndt med at slaa for stort et Brød op. En grundig Bearbejdelse af Enkelthederne maa altid gaa forud for Systemet, naar man ikke vil udsætte sig for den Fare, at Enkelthederne afpasses efter Systemet. Naar saaledes fjerde Del af Dr. Wilkens Bog giver en Fremstilling af den sociale Udvikling, som i det Hele er vel skreven og interessant, saa kan man læse den med Fornøjelse; men naar man saa ser, at meget af det, som udsiges om de forskjellige sociale Udviklingsstrin, ikke er fremkommet ved historiske eller forhistoriske Undersøgelser, men Undersøgelse af samtidig eksisterende Udviklingsstrin, og man tillige ved, at det er Gjenstand for megen Uenighed, bliver Fornøjelsen noget blandet med Tvivl om Systemets Rigtighed.

Herbert Spencers Fremgangsmaade overfor lignende Problemer forekommer mig at være ulige heldigere end Forf.'s. Han opstiller ganske vist Hypoteser, over for hvilke man kan nære Tvivl; men hvorledes han er kommen til dem og hvorpaa de støttes, faar man klart gjort Rede for. Selv om man ikke personlig er i Stand til at vurdere Rigtigheden og Betydningen af de Fakta, han fremfører, kan man dog berolige sig med, at der maa være Andre, der kunne gjøre det, og at det, som maatte være galt, kan bidrage til, at man en Gang finder det Rigtige.

Forf. kunde maaske sige til sin Undskyldning, at man ikke i et lille Land kan skrive saa store Bøger som i et stort; og det kan under visse Forhold være en berettiget Undskyldning, f. Ex. naar en Bog skal bruges som Undervisningsmiddel og der derfor maa medtages meget paa Bekostning af en fyldigere Udvikling. Men

det forekommer mig, at naar man vil indføre en ny Videnskab i et Land, er det heldigere at holde sig til enkelte Hovedpunkter og give en klar og grundig Fremstilling af dem end at sprede sig over en Mængde Spørgsmaal. Naar man som Schäßle kan bruge flere Tusinde Sider, kan man maaske med en vis Berettigelse være Systematiker, skjønt det er drøjt nok for Læserne at skulle læse saa meget, som de godt ved i Forvejen; men naar man kun har 320 Sider at raade over, synes det at være bedre at begrænse sig. Fra et systematisk Standpunkt er det saaledes rigtigt nok at medtage et Kapitel som det, der handler om Stat og Samfund; men Tabet ved at gaa Glip af det Meste af dets Indhold vilde ikke være stort, da det er meget almindelig kjendte Sandheder.

At Forf. ved Siden af nogle Fejl har flere gode Forudsætninger for at behandle Samfundsspørgsmaal af theoretisk Natur, kan ikke nægtes. Man mærker ikke noget til den Fornemhed, som faar mange Systematikere til med Foragt at se ned paa Andres endelige Viden. Han har heller ikke nogen Tilbøjelighed til at søge noget Partis Gunst. Han behandler ogsaa selv de Vanskeligheder, der ere tilstede, naar man vil danne sig nogen afgjørende Mening om sociale Spørgsmaal, væsentlig i Overensstemmelse med Herbert Spencers Udtalelser om det samme Punkt. Men maa man end anerkjende denne Mangel paa Ensidighed, saa længe der er Tale om en videnskabelig Undersøgelse af Spørgsmaal, hvorom der er Tvist, medfører det undertiden en vis Dunkelhed, naar Forfatteren søger at forsone modstridende Meninger.

Forf. behandler altfor mange Emner, til at der kan være Tale om at give en detailleret Fremstilling af hans

Bogs Indhold. Jeg skal derfor indskrænke mig til at omtale visse Hovedpunkter.

Den væsentligste Vægt lægger Forf. paa, at man maa opfatte Samfundet som en real Organisme. Dette forekommer mig at være et Navnespørgsmaal, hvorimod man kan indrømme Rigtigheden af, at der er en real Analogi mellem Samfundet og en fysisk Organisme. For at godtgjøre dette hævder Forf. først, at Vexelvirkningen mellem Cellerne i den sociale Organisme (Familierne) er ligesaa reel som mellem Cellerne i den fysiske og dernæst, at vi i den sociale Organisme have det samme Organisationens og Hensigtsmæssighedens Princip som i den fysiske. Beviset for, at Vexelvirkningen er lige saa reel i Samfundet som i den enkelte Organisme, lider imidlertid af stor Uklarhed, saa at man til Slutningen kommer i Vilderede med, hvad det i Grunden er, Forf. vil bevise. Og hvad er Meningen med: «selve det fysiske Stød kan kun forstaaes som en real formidlet Vækken af ideelle Kræfter»? Hvad mener Forf. da med ideelle Kræfter? Hvis det er alle Naturkræfterne, hvad er saa en real formidlet Vækken?

Fremstillingen af Vexelvirkningen mellem Individ og Samfund og Natur og Samfund er noget af det mest læseværdige i Bogen. Om det Sidste lader der sig naturligvis ikke sige stort med Sikkerhed; men til Gjengjæld er det jo noget, man til Dels selv er i Stand til at kontrollere Rigtigheden af. Skildringen af Samfundets Udvikling gennem Kampen for Tilværelsen og Tilpasning til Forholdene lider ligesom sidste Del ved, at man her ikke har at gøre med Resultaterne af et selvstændigt Kildestudium, og trods Forf.'s store Belæsthed, som maa have sat ham i Stand til at udvælge, hvad der forekom

ham paalideligst, foretrækker man dog at faa Kjendskab til de oprindelige Fakta, hvorpaa der er bygget; men at give dem vilde selvfølgelig ikke være gjørligt, naar Bogen ikke skulde faa et meget større Omfang.

Nye Bidrag til Besvarelsen af økonomiske Spørgsmaal kunde man selvfølgelig ikke vente. Forf.'s Standpunkt er væsentlig at hævde Betydningen af Personernes Selvudvikling og han venter stort Udbytte af Arbejderassosiationer.

Man skulde vente, at Forf. som Filosof vilde være heldigst med de mest abstrakte Afsnit, men det forekommer mig ingenlunde at være Tilfældet. Saaledes kan Behandlingen af Spørgsmaalet om Moralstatistiken og den frie Villie næppe kaldes heldig; da det er noget af det mest originale, skal jeg gaa nærmere ind derpaa *).

Aarsagerne til, at der hersker den Lovmæssighed i Samfundet, som de statistiske Data udvise, ere ikke vanskelige at udfinde. Der er to Maader, hvorpaa Naturkræfter og aandelige Kræfter kunne medføre Regelmæssighed i de Virkninger, de fremkalde. Den ene er, naar der stadig virke de samme Kræfter og disse stadig virke paa samme Maade. Den anden, naar der ved Siden af disse virke andre, som ligesaa vel kunne virke i én Retning som i den modsatte, men uden at der sker Forandring i de Kræfter, som virke i en bestemt Retning. Exempler paa det første Tilfælde kan man let finde.

*) Indholdet er væsentlig i Overensstemmelse med Dr. Wilkens Afhandling her i Tidsskriftets 16. Bind. Dr. W.'s Afhandling om «Social Udvikling», ligeledes i Tidsskriftets 16. Bd., og hans Afhandling «Individ og Samfund» i Tidsskriftets 9. Bd. ere ligeledes optagne i «Samfundslegemets Grundlove», sidstnævnte Afhandling dog kun i en ændret Form.

Hvis man saaledes tog et Kar med Hul i Bunden og sørgede for, at der stadig var Vand i Karret i samme Højde, vilde der stadig løbe lige meget ud i lige store Tider. Paa en lignende Maade kunde det i visse Tilfælde forholde sig med den statistiske Regelmæssighed. Hvis der saaledes af en eller anden Grund, f. Ex. fordi der kun var et vist Antal Boliger at faa, kun kunde indgaaes et begrænset Antal Ægteskaber, og dette Antal var langt mindre end Antallet af dem, der ønskede at indgaa Ægteskab, vilde det, at et Ægteskab blev opgivet, strax have til Følge, at et andet blev indgaaet. Men saa simpelt er Forholdet i Reglen ikke. Ved Siden af de Kræfter, der stadig virke i samme Retning, f. Ex. Tilbøjelighed til at gifte sig, økonomiske Hensyn o. s. v., er der Kræfter, som kun virke en enkelt Gang eller snart saa, at de befordre Ægteskab, snart saa, at de hindre det, med andre Ord, det man kalder Tilfældigheder. Som Tilfældigheder kan man kun regne det, som i og for sig ikke har noget at gjøre med Spørgsmaalet: Giftermaal eller ikke Giftermaal, f. Ex. om en Mand gaar ind ad en Dør en Time før eller senere. Men hvis man nu vilde udskyde de Tilfælde, hvor en saadan Tilfældighed har spillet en Rolle med Hensyn til Indgaaelsen af et Ægteskab, vilde man sikkert finde, at der kun blev meget faa tilbage, saa at det ikke er disse, der kunne have foraarsaget Regelmæssigheden. Man maa derfor antage, at Tilfældighederne udjævne hinanden.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Existensen af den frie Villie, hvorved jeg forstaar Evnen til at træffe et Valg uafhængig af ydre eller indre Aarsager, da kan det aldeles ikke faa nogen benægtende eller bekræftende Besvarelse af Statistikens Resultater; da nemlig Virkningerne af Valget

aldeles ikke ere begrundede i nogen tidligere tilstedeværende Kraft, maa de overfor de statistiske Data antages at have samme Indflydelse som Virkningerne af Tilfældigheder, altsaa ophæve hinanden. Man kunde af nogle Ytringer ledes til at antage, at Dr. Wilkens Mening omtrent var den samme som den ovenfor fremsatte. Han siger saaledes: «At de enkeltes Valgfrihed gjensidig ophæver og udjævner hinanden i deres Virkning paa de store Tal; gifter en sig særlig letsindig, gifter en anden sig ikke af for megen Alvor». Imidlertid er allerede her en Uklarhed. Naar det er af for megen Alvor, at Vedkommende undlader at gifte sig, saa er der jo ikke Tale om Valgfrihed. Og ogsaa af andre Steder synes det at fremgaa, at Dr. Wilkens ved Frihed ikke forstaar andet end Tilbøjeligheden til at gjøre det moralske og almennyttige. Saaledes siger han: «Mennesket er fri i det almene, i at kunne forstærke sin ideale almenbeaandede Viljes Stræben». «At Resultatet af en Frihedsvirken væsentlig maa vise sig i et Hensyn til de social-økonomiske Betingelser» *). «Desto mere udviklede og fornuftige og frie Menneskene ere, desto stærkere maa Lovmæssigheden vise sig i deres Handlinger». Det synes klart at fremgaa af disse Citater, at Forf. ved Frihed maa forstaa en fornuftbestemt Nødvendighed. Dette vilde ikke være en utilladelig Sprogbrug; flere Forfattere, baade her i Landet og andetsteds, gjøre det Samme. Men hvis dette er Forf.'s Mening, hvad Grund er der da til at søge at forklare, at Friheden godt kan forenes med Regelmæssigheden. Hvis Friheden er en Drift til at se ud over det øjeblikkelige, hvorfor skulde saa denne Drift lægge flere

*) Paa Ægteskabets Omraade.

Hindringer i Vejen for Regelmæssigheden end andre Drifter.

Da Forf. desuagtet har indladt sig paa nøjere Undersøgelser, maa man antage, at han snart benytter Ordet Frihed i én Betydning, snart i en anden. Dette bestyrkes ved, at han tror paa Friheden for at kunne tro paa Ansvar, Valg o. s. v. Naar han siger: «Mennesket er fri i det almene, i at kunne forstærke o. s. v.», maa man altsaa antage, at han mener, at Mennesket er fri i at kunne gjøre dette eller i at kunne lade det være; men naar han tilføjer: «ikke i det enkelte, her altid motiveret», saa maa jeg tilstaa, at jeg ikke længere er med. Af andre Steder synes det at fremgaa, at Forf. mener, at den Handling, som er en Følge af Brugen af Friheden, først følger længe efter denne Brug, men jeg indser ikke, hvad Betydning det har for Statistiken. Om ogsaa et Ægteskab har sine Aarsager 10 Aar tilbage i Tiden, saa medregnes det dog det Aar, det indgaaes.

Det kunde jo ogsaa tænkes, at det var Forf.'s Mening, at Frihedens Indflydelse var saa ringe, at man ikke behøvede at tage Hensyn til den. Men det kunde være sagt med faa Ord, og saa vilde hele Afsnittet have været overflødig.

Forf.'s Stilling overfor Loven for de store Tal er ogsaa af en noget tvivlsom Beskaffenhed. Quetelets Tanke, at den frie Vilje er en accidentel Aarsag, der ophæves af andre og bliver uden Virkning, naar lagttagelserne udstrækkes til et tilstrækkeligt stort Antal, erklærer Forfatteren, har et rigtigt Moment. Man kom vist Sandheden nærmere, naar man antog, at den ikke havde noget urigtigt Moment. Forf. stiller sig i det Hele noget mærkelig overfor Quetelet. «Men denne Tanke, der i sig har et rigtigt

Moment, bliver til rent Nonsens, naar han ved Sandsynlighedsregningens Hjælp vil gjøre de store Tals Love til individuelle Drifter og taler om en bestemt i Bræk udtrykt Drift til Selvmord, til Ægteskab, til Tyveri o. s. v.» «Samfundets gennemsnitlige sædelige og aandelige Niveau gjøres til en Egenskab ved den Enkelte, i filosofisk Henseende en ejendommelig Begrebsforvirring».

Det vilde ganske vist være mærkeligt, om Quetelet havde disse Meninger og endda var bleven anset for en stor Statistiker. Hvor han har fremsat dem, faar man desværre ikke at vide, men i Mangel heraf maa man jo selv se at udfinde hans Mening, og jeg skal her fremsætte et Par Citater fra: Du système social 1ste Bog, 2det Afsnit, Kapitel 3.

«Det er overflødigt, tror jeg, at forudskikke, at i den Art Undersøgelser, hvormed vi beskjæftige os, er der aldrig Tale om nogen individuel Person; vor Forudseenhed strækker sig ikke til ham. Dette vilde være lige saa urimeligt, som om man ved en Dødelighedstavle vilde søge, naar han skulde dø».

«Med Hensyn til de moralske Egenskaber, er Anvendelsen af Instrumenter og Maal absolut umulig. Det vilde ogsaa være absurd at angive absolute Værdier for dem. Alt hvad man kan sige er, at et Menneske har mere eller mindre Mod, mere eller mindre Klogskab i en Alder end i en anden; at vore Handlinger modificeres mere eller mindre af Kjønnen, Aarstiderne, Klimaet og Levevejen».
